తగిలినవేలికే తగులుతుంది

వేలాల సుబ్బారావు

(మూడవ భాగము *)

౧

ఎరుకలవాళ్ల చేతుల్లోనుంచి తాను రక్షించింది వెంకయ్యకుటుంబమే అని తెలిసినప్పుడు వీరయ్యకు కలిగిన ఆనందమునకు మేరే లేదు. సమస్త విధాల అమెరికావచ్చి అడ్డుపడి ఆదుకోవడంచేత జర్మనీ చేతుల్లోనుంచి ప్రాణాలు దక్కించుకో గలిగిన మిత్రమండలివారికైనా మహాయుద్ధాంతాన్ని ఇంత ఆనందం కలిగిందో లేదో! ఇక ఇతడు ఫలానా అనీ, ఫలాని ఉద్దేశంతో వస్తూ ఉంటే ఈలాగు తమ్ము రక్షించడానికి అవకాశం దొరికిందనీ తెలిసినప్పుడు వెంకమ్మా, వెంకయ్యలకుగూడా ఒకవిధమైన ఆదరానురాగకృతజ్ఞతాభరితమైన సుహృద్భావం కలిగింది వీరయ్యయెడల. అనంతరం వీరందరూ చీకటి పడుతూపడుతూవుండగా ముడివేముల చేరారు. వెంకమ్మ వెంకయ్యల బలవంతంమీద నాలుగైదురోజు లక్కడేఉండి వీరయ్య స్వగ్రామానికి వెళ్లుతూవుంటే వాళ్లిద్దరూకూడా అతనివెంట చాలాదూరం ఊరిబయటి వరకూ పోయి వెనక్కు మరలేసమయంలో వెంకమ్మ గద్గదకంఠంతో "అన్నోయ్! ఇదుగో నీమేనల్లుడు. వీడిక నీవాడే. వీణ్ణి మరవ్వద్దుసుమీ! తరుచుగా వచ్చిపోతూఉండు" అని కృతజ్ఞతాసూచక ఆనందబాష్పాలు రాలుస్తూ సాగనంపింది. అతడూ వాణ్ణి ముద్దాడి విడవలేక విడవలేక ముందుకు సాగిపోయినాడు. అదిమొదలుకొని ఈ రెండుకుటుంబాలవారి మైత్రి సాయంకాలపుసంధ్యారాగంలాగు దినదినప్రవర్ధమాన మాతూపోయింది.

వీరయ్య జయిల్లో వున్నకాలంలోనే అతని మామ కాలంచేశాడు. ఆ సంగతి ఇంటికి వచ్చేవరకూ అతనికి తెలియదు. మామగారి సంసారం ఆప్రాంతాల్లోకల్లా చాలభాగ్యవంతమైంది. వీరయ్య కిచ్చిన పిల్లతప్ప అతనికి వేరే కొడుకులుగాని, కూతులుగాని లేరు. అందుచే రెండుసంసారాల భారం వీరయ్యమీదే పడింది. మునపటికంటె ఎక్కువబాధ్యత వచ్చింది. సర్వానికీ ఇతనొక్కడే కర్తా భర్తా అయినాడు, వేరేవిధమైన వారసుల గోలా లేకపోవడంచేత.

ప్రతికూలావకాశాల్లో మనసుకు గలిగే వైరాగ్యం సంసారవిముఖతా ప్రాణంమీది తెగువా సాధారణంగా అనుకూలావకాశాల్లో గలుగవు. ఒకవేపు జయిల్లోని యాతనా, అవమానపుదుఃఖం, పాపభయం, ఒకళ్ల సంసారం మంటగలిపాననే అనేచింతా— ఇవన్నీ ఏకీభవించి కింకర్తవ్యతామూఢుని చేసి వీరయ్యను యోగుల వారివద్దకు బరుగెత్తించాయి. కాని నృసింహయోగీంద్రులు దూరమాలోచించి చేసినపనికి ఫలం వెంటనే కన్పించింది. తా నదివరకు చేసివున్న అపకారం మాసిపోయేలాగు వెంకయ్యకుటుంబానికి మంచి ఉపకారం చేయకలిగినందుచేతా, మామగారి మృత్యువువలన ఇనుమడిగా తనమీద బడిన బాధ్యతలచేతా వెనక దుఃఖసమయంలో కలిగిన పిరికితనమూ, చాంచల్యమూ పోయి మనస్సున ధైర్యస్థైర్యాలు కలిగాయి ఇతనికి. అపకారం తనవల్ల పొందినవాళ్లకు ఇంకా ఉపకారం చేయాలనే పట్టుదల కలిగింది. ఈల్లాటి మనోరథపరివర్తనాలతో, రెండుమూడు నెలలు కడచిపోయినాయి. అనంతరం మళ్లీ ఒకపర్యాయం వెళ్లాడితను యోగీంద్రసందర్శనార్థం. వారితనితో ప్రసంగిస్తూనే గుర్తించారు వైఖరిమారిందనీ, రోగం తిరిగిపోయిందనీ. ఇక నేమీ భయంలేదని నిశ్చయపరచుకొని అతని అంతర్గతాభిప్రాయాని కనుకూ

---

* దీని రెండవభాగము ఆంగీరస ఫాల్గున (మార్చి '33) సంచికయందు ప్రకటితము.

లంగా "నీవుద్దేశం చాలామంచిది, వాళ్లకింకా ఉపకారం చేయాలనేది. ఇదివరకన్నాంటేగూడ మంచి అవకాశాలు లభించవచ్చు నీమనోరథపూర్తికి. సమయం దొరకినప్పుడుమాత్రం వెనకాముం దాడవద్దు" అని మంచి మాటలాడి పంపారు యోగులవారు.

ఇతడు వారిదగ్గర సెలవుదీసికొని ముడివేముల మీదుగా వెళ్లుదామనే ఉద్దేశంతో వచ్చేసరికి అక్కడ మళ్లీ సర్వసన్నాహం చేసుకొని కూర్చున్నాడు, వెంకయ్య, తెనాలిప్రయాణానికి సిద్ధంగా నేడో రేపో అంటూనూ. అప్పుడు వీరయ్య తనమామగారి సంగతులన్నీ తెలియబరచి వారితాలూకు ఆస్తి యావత్తూ తన అధీనంలోకే వచ్చినందున అందులోనుంచి కావలసినంత నేలను మంచివ్యవసాయయోగ్యమైనదాన్ని ఇస్తాననీ, సాగుచేసుకొంటూ సర్కారుకు పన్ను చెల్లించుకొనడంతప్ప తన కేమాత్రం ఇవ్వనక్కరలేదనీ, దానిమీదవచ్చే ధాన్యంవగైరాలతో సౌఖ్యంగా జీవనంజేయవచ్చుననీ, వ్యవసాయానికి కావలసిన పశువులనుసైతం తానే కొని ఇస్తాననీ ఇంకా ఎన్నివిధాలనో ఆశలను చూపించి వెంకయ్యప్రయాణము మాన్పించి అక్కడే నిలపాలని మనసార ప్రయత్నంచేసిచూశాడు. కాని సఫలుడు కాలేదు. వెంకయ్య సమ్మతించలేదు. "కానీలే! ఇప్పుడప్పుడే ఏమంత తొందర! రెక్కలాడినంతకాలం ప్రయత్నంచేయనీ. తరువాత ఇంటిపట్టునే కూర్చోవలసివస్తే చూడవచ్చు. వీరయ్యా, నీ విదివరకు చేసిన మేలే చాలు. ఆనాడు నీవు సమయానికా ప్రకారం రాకుంటే ఈపాటికి నాసంసారం ఏమయ్యేదో! ఆరుణం ఈజన్మంలో తీర్చుకోలేము" అని సమాధానపరిచాడు వీరయ్యని. ఇక చేసేదేముందని ఎక్కడవున్నా, ఎక్కడికి పోయినా, తరుచుగా తప్పకుండా క్షేమసమాచారాలు తెలుపుతూవుండవలసిందని వాగ్దానం చేయించుకొని వీరయ్య స్వగ్రామానికి వెళ్లిపోయ్యాడు.

౨

మనుష్యుని నానాకష్టాలపాలు చేసేదీ ఆశ. మనస్సు దానికి లోబడి సంతృప్తికి తిలోదకాలను ఇప్పించి ఎల్లప్పుడు విహంగవాహనాలమీద అంతరిక్షంలోనే సంచరిస్తూఉంటుంది; భూమివేపు దృష్టి సారింపనైనా సారింపదు. చుట్టుప్రక్కలా జరుగుతూవుండే ఘటనలూ, సంగతిసందర్భాలూ దాన్ని మరింత మీదికే రెచ్చగొడుతూవుంటాయి కాని క్రిందికి రానీయవు ప్రస్తుతపునాగరికతకాలంలో దాని ప్రభావం మరింత విచ్చలవిడియైపోయింది. సాధారణజనులు మొదలుకొని రాజప్రతినిధులంతివారి పర్యంతంగల సమస్తమైనవారిమీదా ఇప్పుడుదానిఅఖండసామ్రాజ్యం. ఉచితంగా ఇతరులవల్ల సంపత్తిని పొందడం మంచిది కాదని వీరయ్య ఆనాడిచ్చిన సలహాను తిరస్కరించి ఒకవిధంగా ఆశకులోనుగాక తప్పించుకొన్న వెంకయ్యే తరువాత కొంతకాలానికి మరోవిధంగా ఆశలో తగులుపడ్డాడు. మద్రాసులోని సాల్టుకొటార్లు కెదురుగుండా అకస్మాత్తుగా అతన్ని కలుసుకోవడం సంభవించింది ఒకనాడు. అంతవరకూ నాకు తెలియనేతెలియదు అతను అక్కడ వున్నాడని. తెనాలి కెళ్లిందిమాత్రం తెలుసు. ఆశ్చర్యమైంది, అతన్ని చూడగానే. "ఓహో! ఇదేమిటి వెంకయ్యా! ఇక్కడికెట్లా వచ్చావు? ఎక్కడా వుండడం! ఏంసమాచారం?" అని అడిగితే అంతాచెప్పుకొవచ్చాడు, తెనాల్లో రెండేండ్లు గడపి ఇక్కడికి వచ్చి పట్నంలో కాపురం పెట్టాననీ, ఇక్కడికి వచ్చికూడా రెండేండ్లు దాటాయనీ, కాని మొట్టమొదట అనుకొని వచ్చినంత మంచిదశలోకాక ఎలాగో దినాలను వెళ్లదీస్తున్నాననీ. దూరపుకొండలు నునుపుకదా! ఉన్నచోట ఏదోఇంత కడుపునకు సరిపోయేలాగు దొరుకుతూవుంటే దాంతో తృప్తిచెందక దూరదేశాలకు పోయి కొండలను ఎత్తాలని మనస్సు తహతహలాడుతూవుంటుంది. తీరా అంతదూరంపోయిన తరువాత అనుకొన్నప్రకారం జరక్కపోయినయెడల చివరకు పిచ్చిఎత్తడంకూడా సంభవమే. పెరుగుతూవున్న యౌవనహృదయాల్లో మరింతఎక్కువ, ఈదూరదేశాలకు వెళ్లిరావలెననే కోరికల అడావిడి. అతని పరిచితులెవరో ముగ్గురునలుగురు మద్రాసులో ఏపని చేసినా పెద్దపట్నంకాబట్టి మంచిలాభం వస్తుందని

బయలుదేరివస్తూవుంటే వాళ్లవెంట ఇతనుకూడా వచ్చాడట. ఇంతకూ విధిప్రాబల్యం ఆశతో ఏకీభవించి మెడబట్టి గెంటుతూవుంటే ఎవరిశక్యం అవుతుంది ఎదిరించడానికి. ఏపనిచేస్తే బాగా లాభిస్తుందో దాన్ని చేయాలని వీరందరి ఉద్దేశాలట. మొట్టమొదలు పండ్ల వ్యాపారం చేద్దామని తలపెట్టారట. అందులకుగాను మద్రాసుకు వచ్చేముందే పండ్లతోటలుగల తెలుగు జిల్లాల్లో కట్టుదిట్టాలు చేసుకొని వచ్చారట, అక్కడివారు పంపుతే ఇక్కడ వ్యాపారం సాగించాలని. కాని ఎత్తుకోళ్లోనే మొత్తుకోళ్లన్నట్లు ఆమొదటివ్యాపారంలోనే లాభం గూబలకాడికి వచ్చిందన్నాడు. ఏం అంటే ఏదో పెద్దరామాయణం చెప్పుకొంటూ వచ్చినాడు. ఆక్షోభంతా ఇప్పు డెందుకూ? కాని పళ్లమ్మేవాళ్లకూ పోలీసువాళ్లకూ జరిగే తమాషాలనుగురించి చెప్పేటప్పుడు చీనాబజారువీథిలో సాయంకాలం అయిదారుఘంటలవేళ ఘటిల్లే ఘటనాల లీలాదృశ్యాలన్నీ ఒక్కమారుగా కళ్లకు పొడగట్టాయి, సంజయుడికి మహాభారతయుద్ధం యావత్తూ ప్రత్యక్షమైనలాగు. పీస మాత్రపు ఖర్చైనా లేకుండా దొరికే ఎత్తయిన ఉత్తమాశ్వాలమీద సుఖాసీనులై సార్జెంటుదొరలు రేసులుకొడుతూ ఒరణా అరణా అమ్మకుగాళ్లను తరుమగొట్టడం, దొరలు వస్తున్నారని తెలియడంతోటే అలికిడి విని బొక్కల్లోకి దూరేకుందేళ్లలాగు బేవారిసు అమ్మకుగాళ్లందరూ ఎటుపడితే అటు సందుగొందుల్లోకి దూరి పరుగెత్తడం, పళ్లమ్మకొనే స్త్రీలు నెత్తినా, చంకల్లో, చేతుల్లో పండ్లపళ్లికలను ఇరికించుకొనీ, ఎగనెత్తుకొనీ గబాగబా పరుగెత్తుతూ ఉంటే వాళ్లవెంటబడి దొరలు గుర్రాలను దౌడాయించడం, పాపం ఈ పరువుళ్ల అడావుడిలో మరింత గాభరాపడ్డ ఏభాగ్యశాలినెత్తిమీది పళ్లికైనా జారి క్రిందపడడంతోటే పండ్లన్నీ రోడ్డంతటా దొర్లుతూ పెరేడుగొట్టుతూ, దొరవారి గుర్రపుగిట్టెలక్రింద బడి నలుగుతూవున్న సమయంలోనే అటువేపునుంచి గాండ్రిస్తూవచ్చే బస్సుచక్రాలక్రింద బడి మరికొన్నిపళ్లు చితికి చిందరవందరకావడం, తన దౌర్భాగ్యపు అసహాయస్థితికి పండ్లమ్మే ఏడుస్తూఉంటే దొర గంభీరంగా ముందుకు పరుగెత్తడమో, లేకపోతే దొరికినమట్టుకు మళ్లీ పళ్లను పళ్లిక కత్తించి ఆఏడుస్తూవున్న అబలను దొడ్డికితోలుకొనిపోవడమో, ఏవంవిధమనోహర దృశ్యాలన్నీ సినీమారంగంమీదలాగు నామనోరంగంమీద ప్రతిఫలించాయి. ఇంతకూ చిట్టచివరకు తేల్చిందేమిటంటే

వెంకయ్య: తోటయజమాన్లకియ్యాలిసిన మూల్యంక్రింద, మధ్యవర్తుల ఏర్పాటు ఉంటే దలాలులకు పార్యేముడుపులక్రింద, రైలుచార్జీలక్రింద, ఎక్కేచోటా దిగేచోటా రైలుబాబుల మామూళ్లక్రింద, రోడ్డుకంట్రాక్టర్ల మహసూళ్లక్రింద, షాపుల ఖామందులకిచ్చే అద్దెలక్రింద, వీళ్లందరికీ ఇచ్చేదానికి ఇబ్బడిముబ్బడి పోలీసువసూళ్లక్రింద, కాయలు పాడైతే పోయే నష్టంక్రింద పోయిన డబ్బు పోగా మిగిలేదాంతో ప్రాణధారణంమాత్రం కలుగుతూవుంటుంది. అదేకారణం కాయలను మహాప్రియంగా అమ్ముతూకూడా ఏమాసినచీకిబట్టలో కట్టుకొని ముష్టెత్తుకునేవాళ్లలాగు ఉంటారు, ఈ పళ్లమ్మేవాళ్లలో చాలామంది అని అన్నాడు. అట్లాంటప్పుడు చాలాఅణకువగా ఉండాలిసినదానికి బదులు మహాతలబిరుసుగా మాట్లాడుతూవుంటారేం పండ్లుకొనబోయిన వాళ్లతో అని అడిగితే "వట్టిమూర్ఖులుకాబట్టి వాళ్లకది సహజం. ఒకమూల కడుపులో కాలుతూవున్నా పైకి కొక్కిరిస్తూనే ఉంటారు. ముక్కు కోస్తూఉంటే నెత్తురుతాగే మచ్చు ఇది. కాని మంచిమర్యాదకలవాళ్లు సైతం నూటికి ఒకరిద్దరు లేకపోలేదు." అని అన్నాడు. మరి ఈలాటి లాభంలేనిపనిలో ఎందుకూ దిగడం? మరో వ్యాపారం చేసుకోకూడదాఅంటే "మొదలుమొదలు లాభం వస్తుందనే ఆశతోనే దిగారు. అనుభవంమీద తెలిసివచ్చింది ఇటువంటి అమ్మకాల్లో ఏపాటి లాభాలుండేదీని. ఇప్పుడు ఉన్నట్లే ఉండి చప్పున ఇంకోపనికి దిగితే ఇప్పుడు దొరుకుతూఉన్నమాత్రమైనా దొరుకుతుందో దొరకదో పొట్టపోసుకోడానికని భయమూ. తెలివిగల మొఘాలు కనుకనా ఒకమాదిరి కాకపోతే మరోమాదిరి అఘోరించడానికి. కాబట్టి వుక్కిరిబిక్కిరిఅవుతున్నా అందులోనే మునగానాం తేలానాం"

అన్నాడు. అది విని సరే ఇటువంటి అసహాయమైన పరవశత్వస్థితి అన్నిరకాల ఉద్యోగాల్లో ఉందనుకొంటూ అయితే ప్రస్తుతం చేస్తున్న పనేమిటీ! ఎక్కడా వుండడం అని అడిగాను. అందుకు ఒకేరిలో కాపురం పెట్టాననీ, తానూ మరిఇద్దరు మనుష్యులూ కలిసి సరుకులమోతబండిని కొన్నామనీ, రోజల్లా ఎక్కడ దొరికితే అక్కడ సరుకులు మోసుకొనిపోతూ వచ్చే కూలీని పంచుకొంటున్నామనీ చెబుతూవుండగానే ఇద్దరు మనుష్యులు గున్నషెడ్డులోనుంచి సరుకులతో నిండిన బండిని ఒకదాన్ని లాక్కొని ఇతనివేపు వచ్చారు. వాళ్లు వస్తూఉండడం చూసి వెంకయ్య తానున్న ఇంటినెంబరూ వీథిపేరూ వ్రాసుకోమని చెప్పి మర్నాడు తప్పకుండా రావలసిందనీ, ఇంకా మాట్లాడవలసిన సంగతులు చాలా వున్నాయనీ అంటూనే ఆబండివెంట వెళ్లాడు. సరేఅని నేనూ వెనక్కు మళ్లాను.

3

పంచభూతవశీకరణంచేత ఈరోజుల్లో అనేక ఆవిష్కారాలూ, వానిద్వారా నానావిధసౌకర్యాలూ గలిగాయి మానవకోటికి—రైళ్లూ మోటార్లూ, టెలిగ్రాఫులు టెలిఫోనులు; సినీమాలు రేడియోలు ఇత్యాదులు కొన్నిముఖ్య ఆవిష్కారాలు. వీటిద్వారా క్రమంగా గమనాగమన, వార్తాహరణ, మనోరంజనాదులకు జెందిన సౌకర్యాలు లభించాయి. గ్యాసు, బాష్ప, విద్యుత్తుల సహాయంతో నిర్మితాలయిన సాధనాల తోడ్పాటుతో కృతాంతకేళీరంగమనే మరోవిలక్షణ సౌకర్యాధిష్ఠానం వెలిసింది పైవాటితోబాటు. దీనిద్వారా పరలోకగమనసౌకర్యం లభిస్తూ ఉంటుంది ఇహలోకవాసికి. పట్నవాసులు ముఖ్యంగా లాభం పొందుతూ ఉంటారు వీటివల్ల—గ్రామీణులకటువంటి సౌభాగ్యం చాలాతక్కువ. కాని లేనిపోని శ్రమ ఎందుకని బద్ధకింపక పట్టణాలకు రాగలిగితే వారూ పొందవచ్చు ఈసౌకర్యలాభాన్ని నిరభ్యంతరంగా.

రైలువాళ్ల ముఖ్యమార్గ (Main lines) శాఖామార్గ (Branch lines) విభేదంలాగు ఈకృతాంతకేళీరంగాల్లోకూడా భేదా లున్నాయి ముఖ్యశాఖోపశాఖారంగాలనీ. అదిగాక పట్టణపరిమాణాన్నిబట్టి కేళీరంగప్రాధాన్యంలో హెచ్చుతగ్గులు కలుగుతూ ఉండడం సహజం. ఈ యంత్రావిష్కారయుగంలో సామాన్యంగా ఇటువంటి కేళీరంగాలులేని పట్టణాలే ఉండవు ప్రపంచంమీద. కాని ఇప్పుడు మన కథకవసరమైందీ, నేను మీకు వివరంగా చెప్పదలచిందీ మద్రాసులోని కృతాంతకేళీరంగాన్నిగురించి. మీలో అనేకులు ఏతద్రంగసందర్శనభాగ్యం పొందేవున్నారు. గుర్తించుకోండి.

తిరువత్తూరులోని శ్రీత్యాగరాజేశ్వరుని దర్శనం చేసుకొని బయలుదేరిన ఈరంగరాజం గమనంసాగించి రాయపురంలో నారికేళమధురసం త్రాగి ఆనందించే మదిరేక్షణలకు సుఖాసనసౌభాగ్యం కలిగిస్తూ ప్రాఙ్ముఖమై ట్రాములైనువెంబడి హార్బరులోని వింతలూ విశేషాలమీద ఒకచూపు విసరి, పారిస్ కార్నరును ఒకమూలకు త్రోక్కి నేతిబీరకాయల్లాగు సార్థకనామధేయులగు న్యాయాధీశ న్యాయవాదులతో చేతులు కలుపుకొని, చీనాబజారు ఎస్ప్లనేడులమధ్య సర్వకాలాలందూ - ముఖ్యంగా సాయంసమయాలలో తమ గౌరవనీయహోదాలు కల తాబేదార్లందరూ కావిస్తూ ఉండే కార్యజాలాలను తనివితీరకుండా చూచి ఆనందించి ఆమోదిస్తున్నలాగు నిలువబడియున్న శ్రీసార్వభౌముల దివ్యమూర్తికి సాష్టాంగాలు పడి జనరల్ ఆసుపత్రి, సెంట్రల్ స్టేషన్లలో తనవద్దనుంచి క్రొత్తగాదాఖలైన బంధువులెవరైన ఉన్నారేమో అని విచారించుకొని పెనిటెన్షియరీ దొరగారికి టెన్షన్‌తో సలాం గొట్టి గవర్నరు బాడీగార్డు గూడానికి తూర్పుగా కులుక్కుంటూ విలింగ్డన్ వారధిదాటి మౌంటుబజారులోని కాఫీహోటళ్ల సుగంధాలు కుత్తుకబంటిగా తేర్చుకొంటూ నీల్‌ధోరశ్రీమూర్తికి పరిక్రమాలుసలిపి తేనాంపేటమీదుగా సైదాపేటకు, ఇంకాపైకి సాగిపోతుంది. గుర్తించారా? ఇదీ ఇచటి ప్రధానమైన

కృతాంతకళేబరంగం. ఈరంగంపొడుగూనా దీంట్లో నుండి చీలి లెక్కలేనన్ని శాఖోపశాఖారంగాలు పట్నంలో నాలుగుమూలలా ప్రసరిస్తూఉంటాయి. లేదా నానాముఖాలుగా వచ్చి ఇందులో కలుస్తూ ఉంటాయి అనుకొన్నా సరే. ఈరంగా లన్నింటి మీదా ప్రాధాన్యతో ముఖ్యరంగంమీద దానిపొడు గూనా నిరంతరభైరవతాండవం గావిస్తూఉంటాడు భగవాన్ దండపాణి - ఏమన్వంతరంనాటిదో జరా భారంచేత క్రుంగి కదలా మెదలాలేని కాలెనుపోతు వాహన మెందుకని రోసి ప్రస్తుతం నానాదేశవైజ్ఞానికా విష్కృతబాష్పవిద్యుత్సంచాలితాలైన వివిధవాహన యానాదులను అధిరోహించి విభూతిబలంచేత. ప్రపంచ మంతటా నరబలినిషేధమై ఉన్న ఈనాగరికతాసమయంలోసైతం మానవరక్తం మరిగినదానికి మరొకటి పనికిరాదన్నట్లు- కృతాంతకళేబరంగాధిదేవతకు నరబలే గాని పనికిరాదు. యమపాశాల ప్రతిరూపాలో అన్నట్లు విస్తరిల్లి వున్న మీదివిద్యుత్తంత్రులనూ, అడుగున రైలు పట్టాలనూ అంటిపట్టుకొని భోగీట్రాంకార్లూ, వాటినిమించిపోవాలని లారీలూ, బస్సులూ, వాటి నెగదన్నాలని టాక్సీకార్లూ, వీటినన్నింటిని వెనక్కుద్రొక్కాలని మోటారుసైకిళ్లూ, శ్రవణేంద్రియధర్మాన్ని వినష్టపరిచే మేఘగర్జనలాటి ప్రచండధ్వానాలతో గంటలనూ, కొమ్ములనూ మ్రోగిస్తూ బలమైన తుపానువేగంతో దూకు తూవస్తూ ఉంటే—పెనుభూతాలు, భూతాలు, పిల్లభూతాలు, చిట్టిభూతాలు లోకాన్నంతా, ఒక్కపాళంగా గ్రసించి మింగివేయడానికి వస్తూఉన్నాయా అనిపిస్తుంది, ఎదురుగగాని, ప్రక్కగాగాని నిలుచొని చూసేవాళ్లకు. ఈ పరేతరాడ్రంగాల్లో విధిలేక తిరగవలసివచ్చే దరిద్రులకు ఏమాత్రం రవంత త్రుటి పొసగినాచాలు ఫైసలా అన్నమాటే వాళ్ల ఇహలీల. ఒక్కొక్కపర్యాయం ఇట్టి అజాగ్రత్తకూడా అనవసరం—ముందూ వెనుకా చూసుకొంటూ మధ్యమార్గాన్నంతా ఆరాత్రుసయానాలకే వదలి, ఎడంచేతివైపు Keep always to the left రూలుప్రకారం నడుస్తూఉన్నా సరే, లేక ఎదురుగుండా వచ్చేవన్నీ బాగాకనబడుతూవుంటాయనేధైర్యంతో కుడివేపు నడిచిపోతూఉన్నా సరే, లేక ప్రక్కగా దూరంగా వూరక నిలుచొని ఉన్నా సరే, కన్నుమూసి తెరచేటంతలో మీదబడి కబళించుకొని పోతూవుంటాయి, ఈభూతాలు ఎప్పుడువచ్చి పైనబడిందికూడా తెలియదు, వాటిని పరుగెత్తిస్తూ ఉన్న యమదూతల ప్రతినిధులనదగిన డ్రైవర్ల మూర్ఖత్వంవల్ల, మొండితనంవల్ల, తామసంవల్ల, ఆభిజాత్యంవల్ల, నిర్లక్ష్యంవల్ల, నీలుగువల్ల, పొగరువల్ల, కుదకు తప్పదాగివుంటే వొళ్లూపై మరపడంవల్ల—పోలీసుఅధికార్లు ఎన్నోనియమాలను వీళ్లనెత్తినపడేసి అడుస్తూనేవుంటారుఒకవేపు. "జాగ్రత్త" "ఖబర్‌దార్" "జనసమ్మర్దంగల చోట్లల్లో గంటకు అయిదుమైళ్లకంటె ఎక్కువవేగంగా నడపవద్దు." అని హెచ్చరికలను త్రోవపొడుగూనా అనేకచోట్ల స్థాపించి నిరోధిస్తూనే వుంటారు వీళ్లనీ. కాని యుద్ధరంగంలో జొరబడ్డ సిపాయీలకు అక్కడి దృశ్యం కంటబడడంతోటే వొళ్లుపొంగిపోయి, ఆవేశం ఎక్కి ఒకరినొకరు నరుక్కొనిచావడంతప్ప వేరేదీ గోచరించనిలాగు సూతదురాగ్రహాహంకారులైన డ్రైవర్లు ఒక్కొక్కసారి తలతిక్క పంతాలుపడి వొళ్లూపై తెలియకుండా బస్సులను ఒకరినొకరు మించిపోవాలని పరుగెత్తించి రోడ్లప్రక్కల వూరక నిలుచున్నవాళ్ల ప్రాణాలు దీసి, లోపలవున్నవాళ్లను పడద్రోసి చంపి చేయిమిగిలిందని తెలిసినవెంటనే బయటకు దూకి ప్రాణాలుదక్కించుకొని పరారిఅయినా చిత్తగిస్తూ ఉంటారు; తప్పించుకోలేకపోతే స్వయం ఆహుతీ అవుతుంటారు ఆనరమేధంలో. ఈప్రాణ నిర్యాణరంగాల్లో తరుచుగా జరుగుతూ వుండే ఘోరదుర్మరణ బలవన్మరణాలను చూడడం సంభవిస్తే కండ్లకు అంధకారం కమ్మిపోతుంది. ఆదృశ్యం స్మృతిపథం వదలనంతకాలం మనసు ఖేదోభయమూ ఆందోలనా కలుగుతూ ఉంటాయి. తలచుకొన్నప్పుడల్లా వొళ్లు జలదరిస్తుంది. నిండుప్రాణంతో కలకల్లాడుతూవుండే దివ్యసుందరవిగ్రహం ఒక్కక్షణంలో నెత్తురుతో తప్పదడిసిన చర్మాస్థికేశమాంసాలకుప్పగా మారిపోతుంది. ఎందరు ఈకృతాంతకళేబరంగాల్లో బడి అకాలమృత్యువువాత బడ్డారో, పడ

నున్నారో తెలియదు. ఎందరుతల్లులకడుపున మంట పెట్టిందో, ఎందరు వృద్ధదంపతుల కం ఠ్లూడబెరికి వారి చేతి ఊతకఱ్ఱలను లాగిపారేసిందో, ఎందరి సతుల మాంగలికాలను త్రెంపి నుదుటికుంకుమతిలకాలను కడిగి వేసిందో, ఎందరి నట్టింటిదీపాలను ఆర్పిందో ఈపాడు రంగం లెక్కలేదు. అమ్మో! ఆధునిక నాగరికతకు ఈకృతాంత కేళీరంగాలే పట్టుగొమ్మలూ, చిహ్న లూనూ.

మద్రాసు జనరల్ ఆసుపత్రి, సెంట్రల్ స్టేష నుల మధ్యనుంచి టవునువేపునకు వస్తూవుంటే ప్రధాన కేళీరంగాన్నుండి చీలి అయిదుశాఖారంగాలు తూర్పు గా, పూర్వోత్తరంగా ప్రసరించిపోతాయి. మొదటి నెంబరుశాఖ స్టేషనుప్రక్కనే చీలి ఎలిఫెంట్ గేటు వేపూ, రెండో నెంబరు షాహుకారుపేటవేపూ, మూడోది చీనాబజారుకూ, నాలుగోది హైకోర్టుకు దక్షిణంగా సముద్రంవైపూ, అయిదోది కున్యాపిడ్ బో వేపూ పోతాయి. నాలుగు, అయిదునంబర్ల శాఖారం గాలమధ్య విరాజమానమైఉంది భారతీయుల ధనమాన ప్రాణాదులను రక్షించడానికి తాంబూలం పుచ్చుకొని కంకణంకట్టుకొనివున్న బ్రిటిష్ యోధుల దివ్యావాసం, ఆంగ్లేయరాజ్యస్థితి మూలాధారం, సెంటుజార్జిదుర్గం. ఈదుర్గానికి తిన్నగా దూర్పున సముద్రతీరపు ఇసుక మైదానంలో నిత్యదీపావలీమహోత్సవాలు జరుగుతూ వుంటాయి. ఇక్కడ దీపాలుముట్టుకు అనవసరం, జరి గేది పగలేకాబట్టి; మందుగుండుసామాన్లను తగలెయ్యడం తోటే మనకు గావలసింది. ఈనిత్యమహోత్సవాలు ఇక్కడే కాదు, సమగ్రభారతవర్షంలో ఎక్కడెక్కడ బ్రిటిష్ సైనికావాసాలు (Cantonments), దుర్గాలూ ఉన్నాయో అక్కడంతా జరుగుతూఉంటాయి. ఇవి ఆంగ్లయోధు లను ఆహితాగ్నులకు అవశ్యాచరణీయా లైన ప్రాతఃకాలాగ్నికృత్యాలు, పాపం! ఎన్నివేలమైళ్ల నుండో ఇళ్లూవాకిళ్లనూ, పెళ్లాం బిడ్డలను, బంధుమిత్రు లను, ఇంతఎందుకు సమస్తాన్ని పరిత్యాగంచేసి కేవలం పరోపకారబుద్ధితో అనాథలమై, నిస్సహాయులమై, తలలు పట్టుకొంటూ, మహానరకబాధలను అనుభవిస్తూ ఉండిన మనలను కాపాడి మనకు సూటిగా స్వర్గమార్గాన్ని చూపించి తరింపచేయాలనే దీక్షతో పడరానికష్టాలన్నీ పడుతూవుంటారు ఈవిమాతృభ్రాతృవరులు. ఈసోద రులను చూసిఅయినా మనవాళ్లు జ్ఞానం తెచ్చుకోరు. "ఎన్నాళ్లనిపరాయివాళ్లనుకష్టపెట్టడం అన్యాయంగా! మనపాట్లేవో మనమే పడదాం, ఇక వీళ్లకి ఉపకార వేతనా లిప్పిస్తే బాగుంటుంది" అని కలలోనైనా అను కోరు. సిగ్గూ బిడియం లేకుండా "ఇంకా మీరే కష్టపడి సంపాదించిపెట్టండి. మేము కాలుమీద కాలు వేసుకొని హాయిగా కబుర్లు జెప్పుకొంటాం" అంటారు మనవాళ్లు ఎంతసేపటికీనీ. ఏంచేస్తారు పాపం వీళ్లూ! శత్రువులనేవాళ్లు ఎవరూ లేకపోయినా, ఎప్పుడేవేళ ఎటునుంచివచ్చి ఏదుర్మార్గులు మీదబడి పసిబిడ్డలవంటి భారతీయుల పీకలను నొక్కుస్తారో అని—తీరా మీద వచ్చిబడ్డతర్వాత చేసేదేముంది గనుక—కనుక, ముందు గానే ఏమిటి, ఏక్షణంలో పడితే ఆక్షణంలో తయా రుగా ఉండడానికని ప్రతిరోజూ ఈపాడుతుపాకు లతో, ఈమెషీనుగన్లతో, అభ్యాసా లని అష్టకష్టాలు పడుతూఉంటారు. ప్రొద్దున్నే ప్రాతఃకాలవాయుసేవ నాని కని ఈదుర్గంముందుగా నడిచిపోతూవుండే ఘరా నామనుష్యులకు సన్మానపూర్వక స్వాగతా లిస్తూఉం టాయి యోధుల భవ్యరూపాలూ, యంత్రశతఘ్నికల శ్రావ్యనాదాలూనూ. ఈలాగు కష్టపడుతూఉన్న వీరిని ఎంతమెచ్చుకొన్నా తక్కువేకదా? అట్లాం టప్పుడు వీళ్లను మెచ్చుకొనకపోవడం అట్లా ఉండగా మీదుమిక్కిలి వీళ్లు తమసొమ్మంతా వృథాగా తగలే స్తున్నారనీ, వీళ్లు ఒక్కొక్కచోట ఒక్కొక్కరోజు తగలేసేదాంతో ఎన్నో బీదకుటుంబాలని పోషింప వచ్చుననీ, ఇంకా ఏమేమో అనీ మన అన్నయ్యలలో కొందరి ఏడ్పు. స్వయంగా నిర్వహించుకొనే శక్తి లేదు. పరాయివాళ్లెవరయినా వచ్చి సహాయపడుతూ ఉంటే చూసి ఓర్వలేక వాళ్లకు నామాలు దిద్దడమూనూ. కాని మన ఈ బృహన్నలల రాగాలాపాలకు జడిసి కర్తవ్యపరాఙ్ముఖు లయ్యేవారు కారు మన విదేశసోదర కేసరులు. ఇవతల కీరెన్నివిధాల దుమ్మెత్తిపోస్తూ

ఉన్నా గణింపకుండా వారి కర్తవ్యాలను నెరవేర్చుకోనేపోతూవుంటారు.

ప్రాతఃకాలం జరుగుతూవుండే ఈ సరమారణయంత్రాభ్యసనాల్లో సైనికులను తరిఫీతు చేయడానికి గిండీ, సెంటుథామస్ మౌంటులవేపునుంచికూడా ఆఫీసరులు రావలసిఉంటుంది. వీరికి టాక్సీలూ, మోటరుసైకిళ్లూ ముఫత్ సర్ఫరా అవుతూఉంటాయి. వాటిమీద ప్రధానకేళీరంగంగుండా వచ్చి నాలుగో నెంబరుద్వారా కొందరూ, అయిదో నెంబరుద్వారా కొందరూ పరుగెత్తి మీదవచింపిన ఇసుకమైదానంలో సమావేశమౌతూవుంటారు. ఈసంగతులన్నీ మీ కింత వివరంగా ఎందుకు చెప్పాలిసివచ్చిందంటే నాలుగూ అయిదు శాఖారంగాలతో, మౌంటు మద్రాసులమధ్య సైనికాధికారుల పరుగుళ్లతో, ముందు మనకు అవసరం వస్తుంది. ఉన్నట్లే ఉండి ఈపేర్లన్నీ హఠాత్తుగా ఎత్తితే అయోమయావస్థకదా. ఇక వినండి.

౪

కార్పొరేషన్ వారి లెక్కలప్రకారం మద్రాసు నగరపు ప్రస్తుత జనసంఖ్య ఆరులక్షులన్నర. అందులో కేవలం పనిపాటలు చేసుకొనీ, ముష్టిఎత్తుకొనీ జీవించే దారిద్ర్యదేవతాసంతానాల సంఖ్య రెండులక్షులకు పైగా వుంది. వేలకువేలు శుష్కదరిద్రులు. కథనసౌకర్యానికి వీళ్లను మొదటినంబరని పిలుచుకొందాం. వీళ్లకు బొత్తిగా ఇళ్లూ వాకిళ్లూ అనేవి ఏమీ ఉండవు. పగలంతా ముష్టిఎత్తుకొనో, లేక ఎక్కడైనా దొరికితే కూలిచేసుకొనో సంపాదించుకొన్న డబ్బులతో సాయంకాలం ఏనాటి కానాడు గింజలను దెచ్చుకొని వండుకొని కడుపునించుకొంటూ ఉంటారు. ఏమీ దొరకని రోజున భగవన్నామస్మరణే. పట్నంబయటి మైదానాలు, చెట్లనీడలూ, మురికినీటికాలువగట్లూ, బాజార్లలోని ప్రక్కబాటలూ, దుకాణాల ముంగిళ్లూ వీళ్లకు ప్రధాననివాసస్థానాలు. ధనికులు పారేసే చెత్తంతా వీళ్లకు అమూల్యమైన సామగ్రి. గవర్నరుదొరవారు మౌండురోడ్డు ప్రాసాదాల్లో, దివ్యశయనాల్లో, మఖ్మల్ పట్టుపరుపులమీద అంతనిశ్చింతగా నిద్రిస్తారో లేదో తెలియదుకాని ఈహిందూదేశపు మొదటినెంబరుబిడ్డలు వొళ్లూ పై దెలియకుండా నిద్రిస్తూఉంటారు, సగం వానతో తడుస్తూఉన్నాసరే, మీదవచించిన ప్రదేశాల్లో, నిర్భయంగా. వీళ్ల కుండే పైనచెప్పినటువంటి ఆస్తియావత్తూ చింకిచాపచుట్టలోగాని, చినిగిన గోనెపట్టలోగాని సరిపోతూవుంటుంది. ఈ సామానుమూటలను కొంచెం మరుగ్గావుండే స్థలాల్లో పారేసి పగలంతా పనిపాటలకో, ముష్టికో వెళ్లడం అలవాటు. ఆసమయంలో వీళ్ల సర్వస్వాలను పహరాఇచ్చి కాపాడేది వాయుభగవానుడే. కాని ఎప్పుడైనా ఈవెధవల ఆస్తులన్నింటినీ సమీపంలో పారుతూఉండే ఏమురికికాల్వనీటికో వప్పజెప్పి భగవానుణ్ణి పహరాకష్టాన్నుంచీ, వాటి యజమాన్లను మోతబరువునుంచీ తప్పించి వాళ్లచేత ధన్యవాదాలను పొందుతూ వుంటాడు, అనుగ్రహం వచ్చిందంటే, ఏదొరసార్జెంటైనా. లేకపోతే ఎందుకీవెనవచెత్తంతా! జనులందరూ కష్టం, దుఃఖం అనేది ఏమిటో ఎరక్కుండా ఎల్లప్పుడు ఆటపాటలతో, విందులతో, భోగభాగ్యాలతో మహానందం అనుభవిస్తూఉండేలాగు బ్రిటిష్ ధర్మకర్తలు నిత్యకల్యాణం పచ్చతోరణంగా పరిపాలిస్తూఉంటే ఈమొదటినెంబరు వెధవలు ఎక్కడనుంచి దాపరిస్తారో పట్నంబయటా లోపలా ఎక్కడజూచినా వీళ్లే చీమలపుట్టల్లాగు. మన భ్రాతృవరుల దివ్యపరిపాలనంక్రింద దేశమంతా ఎంతటి సౌఖ్యసంపత్తులతో తులతూగుతూఉందో చూసి సంతోషిస్తామనే ఉత్కటాభిలాషతో వేలకొలదిమైళ్లు ప్రయాణం చేసి వచ్చి నావదిగి పోర్టుబయట కాలుపెట్టడంతోటే ఈ మొదటినంబరుపక్షులు దర్శనమియ్యాలసింది ఇంగ్లండుదొరలకూ. వారి కెల్లాంటిభావాలు కలుగుతాయి ఈ మొగాలు కంటపడడంతోటే. కాబట్టి సాధ్యమైనంతవరకు మొదటినెంబరుబిడ్డల స్ఫురద్రూపాలు ఏమూలకూడా కన్పించకుండా ప్రయత్నాలు చేయవలసిందని ప్రభువుల ఆజ్ఞ కాబోలు తాబేదార్లకందరికీ. అందునిమిత్తమే అప్పుడప్పుడు దొరసార్జెంట్లు మీద

వ్రాసినట్లుగా మొదటి నెంబరు బిడ్డల సామాన్లవిషయమై జాగ్రత్తపుచ్చుకొంటూ ఉంటారు.

సుడ్డీకంటె మెల్ల మేలన్నట్లు వీళ్లకంటే రవంత వాసి రెండో నంబరు బిడ్డలు. వీళ్లకు తలదాచుకోడానికి కొంప అనేది వకటివుంటుంది. కాని వాటి స్థితిగతులూ, ఇరుకుపొరుకులూ, అక్కడ వీళ్లవునికీ చూస్తే ముందు యమలోకానికి పోయినప్పుడు అక్కడ వీళ్లకు కష్టమనిపించకపోవడమేకాదు, తామేదో స్వర్గంలోకి వచ్చినట్లు భావించవచ్చుననిగూడా తోస్తుంది. ఎందుచేతంటే అక్కడ ఒక్కొక్క పాపానికి పరిహారంగా ఒక్కొక్క యాతనే అనుభవింపవలసివస్తుంది ఒకేసమయంలో. కాని ఇక్కడ ఏకకాలంలోనే దైవిక, భౌతికకారణాలచేత అనేక యాతనలు అనుభవించడానికి తరిఫీతు నొందినప్పుడు అక్కడ ఒక్కొక్కదాన్నే అనుభవించడం ఒక లెక్కా. అందుచేతనేమో తెలియదు— ఇక్కడికంటె అక్కడే సౌఖ్యమని ఏ యదృశ్యమీడియం ద్వారా తెలిసిందో ఏమిటో చెప్పలేను, ప్రతిసంవత్సరమూ ఈ మొదటి రెండు నంబర్ల బిడ్డల్లోనుంచి వందలకువందలు ప్రయాణాలుకట్టుతూవుంటారు ఆలోకానికి. కార్పొరేషన్‌వారూ, సానిటరీ వెల్ ఫేర్ లీగువారూ, సోషియోలాజికల్ బ్రదర్ హుడ్డువారూ శతవిధాల ప్రయత్నిస్తూఉంటారు, ఏవంవిధ తైర్థిక ప్రయాణాలను అరికట్టాలినని. కాని వీళ్లమాటలు పాటించే దెవరు? ఈ రెండో నెంబరు బిడ్డలు నివసించే యీలాంటి అనారోగ్యాలయినతావులు వేరువేరు చోట్ల రెండువందలవరకూ ఉన్నాయి మద్రాసునగరంలో. వాటిలో ఒకేరీమధ్యభాగం ఒకటి. దీంట్లో కాపురం పెట్టాడు వెంకయ్య. ఊరిబయటి పొలాల్లో శుద్ధమైన వాయువుల సేవిస్తూ పొలాలు దున్ని పండించుకొని జీవనంచేసే ఈవ్యక్తి నానావిధరోగజనకసూక్ష్మక్రిమిసంచయపూరితాలైన దుమ్ములు రేగుతూఉండే పట్నంలోని రోడ్లమీద చెమటలు కారేలాగు బండ్లను లాగిలాగి తెచ్చుకొనే కూలీడబ్బులతో పొట్టనింపుకొని కాలమూర్తిచేత స్వకీయజీవితాయుఃపరిమాణాన్నించి ఒక్కరాత్రిని కొట్టిపారవేయించుకొనేది దుర్గంధపరిపూర్ణమైన వాతావరణమధ్యమందలి ఒకక్షుద్రపర్ణకుటీరంలో. కొబ్బరాకులకప్పూ, వెదురుతడికెలగోడలూ ఈకుటీరవాసులను శీతోష్ణవర్షాతపాలనుంచి కొంచెం కాపాడుతూవుంటాయి. తడికెలకు లోపలా వెలుపలా పేడమన్నుపూత ఉంది. కుటికి పశ్చిమదక్షిణాల రెండుప్రక్కలా పారుతూవుండే దుర్గంధజలనాళికలు దీనికి విలక్షణశోభను గల్పిస్తూవుంటాయి. దీనికి పడమట సుమారు ౧౬ గజాలదూరాన వృక్షప్రాకారసమావృతమైనరెండుయకరాల ఖాళీస్థలంవుంది. ఆస్థలం భూతంలో ఎప్పుడైనా కుంటగా వుండిందేమో తెలియదు. కాని పట్నంలోని చెత్తబండ్లు కొన్ని ప్రతిరోజూ దానికి తమ సర్వస్వాన్నీ అర్పిస్తూ, మైదానంక్రిందికి తీసికొని వచ్చి అనంతరంగూడా సేవాకరణాన్నుంచి విరమింపనందున దిబ్బలు దిబ్బలుగా ఏర్పడి వానకురియడంచేత అందలి నానావిధబీజాలూ మొలకలెత్తి వృద్ధిపొందుటచే మొక్కల గుములతో నిండి పచ్చగా కంటిని ఆకర్షిస్తూనేఉందికాని ఒకమాదిరిసుగంధం దాంట్లోనుంచీ బయల్వెడలి అక్కడి వాతావరణపరిమళానికి శక్త్యనుసారం సహాయపడుతూవుంటుంది. ఇక ఈగుడిసెకు పూర్వోత్తరం ఒకఫర్లాంగుదూరంలో జలాశయం వకటి. ఇది పూర్వం బృహత్ పరిమాణంలో వుండేది కాబోలు. నాలుగువేపులా చెత్తబండ్లు వచ్చిపడుతూ వుండడంచేత తన చుట్టుప్రక్కల నివసిస్తూఉన్న మనుష్యాకృతుల శరీరాల్లాగే క్రమంగా పరిమాణంలో సన్నగిల్లి పోతూవుంది. నాలుగువేపుల గట్లూ చెత్తవల్ల ఏర్పడ్డాయి. అడుగునచెత్తా, అక్కడకురిసే వాననీరే కాక ఉపర్యుక్తనాళికల జలంగూడ జలాశయంలో వచ్చిపడుతూ ఉంటుంది. ఇక మీరే ఊహించుకోనండి, దీనిమీది వాతావరణంలో ఎన్ని సూక్ష్మక్రిమి సంచయాలు తేలియాడుతూవుంటాయో, తత్సమీపవాసులగు జీవులను తత్క్షణం ఐహికం వదలిపోవలసిందని ఆజ్ఞాపించడానికి సమర్థమైనవి, సత్యాగ్రహులను బ్రిటిష్ ప్రభుత్వాధికారుల్లాగు. పాపం వెంకమ్మస్థితి ఏంచెప్పను! స్వంతగ్రామానికే అనుకొంటే స్వంతదేశానికే దూర

మైంది. మనసుకువచ్చిన ఆహారం లేదు. ఒకప్పుడు పాలు పెరుగులను ఇంట్లో తక్కువలేకుండా వాడి, ఇరుగుపొరుగువాళ్లకు పోసి ఇంకా మిగిలితే మళ్లీ ఆపశువులకే పోస్తూవచ్చిన చేతికి రసంసాంబారు దేశంలో మంచిమజ్జిగైనా దొరికేదికాదు, తన ప్రాణసములైన వారికి పొయ్యాలనుకొన్నా. కాని ఎప్పుడేపరిస్థితులు సంభవిస్తే అప్పుడు వాటికే అలవాటుపడిపోతుంది మానవస్వభావం; ఉన్నదాంతోనే సరిపెట్టుకొని ఆనందిస్తూఉంటుంది. కాబట్టే స్వచ్ఛవాతావరణం పోయి, స్వంతఇల్లు పోయి, దేశం పోయి, సమస్తసౌకర్యాలూ పోయి ఇక్కడఈదీనదశలో వచ్చిపడినప్పటికీ వెంకయ్య కుటుంబం దీనికే అలవాటుపడిపోయింది. ఏంలేకపోయినా పెనిమిటీ కొడుకులూ చల్లగా వున్నారు. వీళ్లే ఇప్పుడీమెకు సర్వస్వం. వీళ్లిద్దరినీ రెండునేత్రాలుగా భావించుకొని శాంతంతో కాలంగడుపుతూ వుంది. వీళ్ల పర్ణకుటీరానికి ఉత్తరభాగంలో పడమటిముఖంగా వాకిలీ, వాకిలి అంతవెడల్పున దానిమీద ఒక చిన్నవసారా, దానిక్రిందుగా బారుతూవుండే నాళికమీద అడ్డంగా చెక్కలుపరిచి వాటిని మట్టితో నింపి నిర్మించిన చిన్నవంతెనా కుటీనిర్మాణానికి సంపూర్ణతను కల్పిస్తూఉంటాయి. ఈవసారాక్రింద వంతెనమీద వాకిలి కెదురుగుండా ఒకచాపనో, గోనెపట్టనో పరిచి తమఇంటికి వచ్చినవారిని మర్యాదిస్తారు సాధారణంగా ఈదంపతులు. నాకూ అటువంటిసన్మానమే జరిగింది మర్నాడు వెళ్లేసరికి, క్రిందటివాగ్దానం ప్రకారం. తల్లివెంటవున్న అయిదేళ్ల కుర్రవాడు సోముడే అని చెప్పారు. అప్పుడు వాణ్ణిచూస్తే పెద్దయింతర్వాత మంచి ఒడ్డూపొడుగుమనిషే అవుతాడని తోచింది తల్లిదండ్రుల్లాగు. నేను పోయి కూచున్న తరువాత వాడు వాడిఈడు గోచీపాతలరాయళ్లతో గలిసి మీదవచించిన ప్రాకారపు చెట్లనీడల్లో ఆడుకోడాన్నికి పరుగెత్తాడు. ఆనాడు ఆదంపతులిద్దరూ మహానందంగా వున్నారు. వీరయ్యదగ్గర్నుంచి కొంచెంనేపటిక్రింద ఉత్తరం రావడమే అందుకు కారణం. సుమారదేశంలో ప్రవాసుల్లాగు ఉండేవాళ్లకు ఇష్ట మిత్రబంధువులదగ్గిరనుంచి వచ్చే వుత్తరాలు మహానందం కలిగిస్తాయి. ఇది కేవలం అనుభవంచేత తెలియాలిసిందే. అట్టివుత్తరాలను ఎన్నిసార్లు చదువుకొన్నా తనివితీరదు. మరలమరల చదువుకొని కళ్ల కద్దుకొని సంతోషబాష్పాలు రాలుస్తూఉంటారు. నేను పోయి కూర్చున్నతరువాత "మావీరయ్యన్న వుత్తరంవ్రాశాడు చూడండి" అని ఒకజాబును నాచేతి కందిచ్చి గుమ్మం మీద కూచోనివున్న వెంకయ్యకు వెనుకగా వెళ్లి నిలుచుంది వెంకమ్మ. ఉత్తరం తెరుస్తూ "అయితే వీరయ్యవద్దనుంచి యథాప్రకారం ఉత్తరాలు ఉత్తరాలు వస్తున్నాయీ" అని అడిగాను. "సరే! ఏ నెలలో నావద్దనుంచి వుత్తరం పోదో ఆ నెలలో తానే బయలుదేరివస్తాననే షరతూ. ఒక పట్టాన్ని రానిచ్చే డనుకొన్నారాఏమిటి తెనాలినుంచి. ఇంతకూ అన్నం నీళ్లరుణం, అతని వశమైందికాదు అడ్డగించడానికి. మేం ఒకవుత్తరం వ్రాసేసరికి అతను రెండుజాబులు వేస్తూవుంటాడు. ఈవుత్తరం వచ్చిన కాణ్ణుంచీ మాయింటిదానికి కాళ్లెక్కడా నిలవకుండా వున్నాయి" అన్నాడతను. దానికి సమ్మతించినలాగు సూచిస్తూ "నాకొక్కతెకేనా సంతోషం" అన్నదామె. ఇంతలో జాబునందలి ఆరంభభాగం లోలోపలనే చదువుకొన్న నేను ఆ! తెలిసింది. "మీచెల్లెలు సుఖప్రసవమైనది. ఆడపిల్ల కలిగి మూడురోజులైంది. పథ్యం బెట్టాం" అని బిగ్గరగా చదివి "ఇదేకదూ మీసంతోషకారణం?" అని అడిగాను. "అదే! ఇంకా ముందు చదవండి" అన్నారు ఇద్దరూనూ "మీతో స్నేహసంబంధం కలిగిననాట్నుంచీ ఎట్లాగైనా బాంధవ్యం చేయాలెనని మనసులో పెట్టుకొని ఉన్న నాకోరిక దైవానుగ్రహంవల్ల నేటికి సమకూరే అవకాశం దొరికింది. ఈవుత్తరం అందినవెంటనే తప్పకుండా బయలుదేరివచ్చి పదిరోజులపాటు వుండి మీచిన్నికోడలిని దీవించి వెళ్లాలెనని నాకోరిక" అని చదివి "తెలిసిందా వెంకయ్యా, వీరయ్యభావం" అన్నాను. "అందుకేకాదండీ నేనన్నదీ మాయింటిదాని కెక్కడా పట్టశక్యంకాకుండావుందని, సంతోషం. వీరయ్య ఏదో

వ్రాశాడుకానండి మేముఅంతటిఅనుగ్రహానికి యోగ్యులంగాము. మాప్రస్తుతపు దరిద్రావస్థ అతనికి బొత్తిగా తెలియదు." అని అన్నాడు వెంకయ్య. అంతట నేను "స్థితిగతులసంగతులు ఎప్పుడూ ఇంతే. ఒకేమాదిరి నిలుకడగా ఎవరి కున్నాయి? కాని మీపూర్వపుస్థితీ, మీతండ్రితాతలప్రసిద్ధీ అతనికి తెలియకుండా ఉండవు." అని వెనకటిసంగతులు ఎత్తేసరికి ఇద్దరిమొగాలూ చింతాక్రాంతాలయినాయి. అది చూచి "వెంకయ్యా, అధైర్యపడడ మెందుకూ? అదృష్టానికి తలవంచవలసినవాళ్లమేగాని మనచేత ఏమవుతుందీ? ఇంతకూ సోముడి అదృష్టం ఎట్లా ఉందో ఎవరుచూశారు? "అని ఓదార్పుమాటలు చెప్పి తప్పకుండా వెళ్లిరమ్మని సలహాఇచ్చాను. దాని కతడు "నాకూ అదే ఆలోచనగావుంది. ఎట్లాగో కడుపుగట్టుకొని నాలుగుడబ్బులు మిగుల్చుకుంటే వాటిని రైళ్లకే సమర్పించుకోవలసివస్తుంది. ఈ సంగతి తెలిసినప్పటినుంచీ వాళ్లవదినెకేమైనా బట్టలు తీసికెళ్లి ఇవ్వాలని చాలా మనసుపడుతూ వుంది మాఇంటిది. దాని మనస్సు తీర్చాలి. ఏదో ఈదేశంలో ఈ మహాపట్నంలో మమ్మెరిగినవా ళ్లెవరని ఏగుడ్డపాతనో కట్టుకొని కాలంగడుపుతూవున్నాం. ఈవిధంగా అక్కడికి వెళ్లడానికి మనసొప్పదు. ఎంత లేదన్నా నలభై యాభైరూపాయలు కావాలి. ఓముప్పైరూపాయలు ఉండవచ్చు మా ఏజంటయ్యపరంగా ఇచ్చినవి. తక్కినవాటికి మా రాములును అడుగుదా మనుకొంటున్నాను. ఏదోమాదిరిగా సద్దుబాటు చేసుకొని నాకూ వెళ్లాలనే ఉంది రెండు మూడు రోజుల్లో." అన్నాడు వెంకయ్య. ఇక వాళ్లవూరి కెళ్లాలని వెంకమ్మ మనసులో కలుగుతూవున్న అభిలాష ఇంతింతని చెప్పడానికి వీల్లేదు. ఆవుత్తరంలోని సంగతులు విని, వెళ్లాలని నిశ్చయించుకొనేసరికి రాగల ఆరునెల్ల బలం లాక్కున్నట్లయి ఈమెముఖం వికసించిపోయింది. ఏనాడు బయలుదేరుతామా, ఎప్పుడు రైలెక్కుదామా అని ఉవ్విళ్లూరుతూంది. ఇంతలో ఇతనిభాగస్తుడు రాములు వచ్చాడక్కడికి. బందరువీధిలోనుంచి అరటిగెలలను తీసుకొని తిరువళిక్కేణి మార్కెటులో చేర్చడానికి ఒప్పుకొనివచ్చానని చెప్పాడతను. అది విని వెంకయ్య సరే నాగులుతోకూడా ఈసమాచారము చెప్పి వాణ్ణివెంటబెట్టుకొని రమ్మనీ, ఉదయం నాలుగుగంటలకే బండికట్టుకొనిపోయి కనుచీకటి వుండగానే పండ్లను బండికెక్కించుకొని బయలుదేరుదామనీ చెప్పితే సరే అని అతడు వెళ్లిపోయినాడు. నాగులు ఇతని రెండో భాగస్తుడు. అటుతరువాత అతడు అక్కడికి వచ్చినకొత్తలో పడినకష్టాలనూ, ఆ సమయాల్లో తన భార్య కనుబఱచిన శాంతిసహనాలను వెంకయ్య చెబుతూవుంటె చాలాసేపు కూర్చొని మాట్లాడాము. పిదప పొద్దు గుంకిపోవడం చూసి ఎంతటి తేజోరాశికైనా కాలవశుడు కాకుండాఉండడానికి వీల్లేనప్పుడు సాధారణమానవు లెంతమాత్రపువాళ్ళూ అని అనుకొంటూ వెళ్లేలోపల మళ్లీ ఒకమాటు వచ్చి కలిస్తే కలుస్తానని చెప్పి నేను అక్కడనుంచి వెళ్లిపోయ్యాను.

ॐ

"మనుష్యులు తలపెట్టేది ఒకవిధంగా, దేవుడు తలపెట్టేది ఇంకోవిధంగా. ఏనాటికైనా ఇంతప్రయోజకుడైవచ్చినా తండ్రే నాకష్టా లన్నింటినీ తీర్చకపోతాడా అనే గంపెడాసతో ఒక్కగాని ఒక్కకొడుకూ దూరదేశంలో ఏంచిక్కులు పడిపోతాడో అని తన కెంతకటికష్టం కలుగుతూవున్నా సహించుకొని అతని కేమాత్రంకష్టం కలుగకుండా ఉండేలాగు డబ్బు కావలసి వచ్చినప్పుడు అంతా పంపుతూ కుమారుని విద్యాబుద్ధులకోసం తపిస్తూఉంటే తల్లీ......వూరివాళ్లకూ ఉపాధ్యాయులకూ ఆశ్చర్యం కలిగేలాగు చురుకుదనం, తెలివితేటలతో చకాచకి పైకెక్కివచ్చిన యీమెకుమారుడు బి. ఎ. తరగతిలో చదువుతూ ఇన్ఫ్లూయంజాజ్వరం తగిలి పుటుక్కున చావడమా! ఖండాంతరాల్లో నాలుగైదేండ్లు మంచిపరిశ్రమ సలిపి గొప్పగొప్ప పరీక్షుల్లో నెగ్గి అనంతరం ఇంటికి మరలివస్తున్నానని . జామాత వ్రాసిన ఉత్తరం చూసుకొని మహానందంతో అత్తమామలూ, హృదయాన్ని పెకలించుకొని బయటికి వచ్చేటంత మిక్కుటమైన అభిలాషలు కల యతని

ధర్మపత్నీ తమ భాగ్యదేవతను బొంబయిలోనే వెళ్లి కలుసుకొనవలెననే ఆత్రంతో ప్రయాణానికి సర్వ సిద్ధంగావుంటే ఆతడు ఎక్కివస్తూఉండిన స్టీమరు ఏడెనుదాటి కొంతదూరం వచ్చినతరువాత సముద్రంలో మునిగిపోయిందనే దారుణసమాచారమా! ఇల్లూ వాకిలీ లేక ధర్మకర్తల ఔదార్యంచేత ధర్మసత్రంలోని ఒక మూలగదిలో దినాలను వెళ్లబుచ్చుకొంటూ ధర్మాత్ముల సహాయంతో తనకుగల సర్వస్వమూ అయిన మనమ రాలికి చదువుచెప్పించుకొంటూ ఈ సంవత్సరం మా అమ్మ తప్పకుండా పరీక్షలో నెగ్గుకుం దంటున్నారు అంతానూ. నాతల్లే నా కిక రెండుకళ్లూనూ. స్కూలు నుంచి వచ్చేవేళ దాటిపోవచ్చింది, ఇంకా రాలేదేమని తలుపుచప్పుడయితే తలఎత్తి అమ్మా అని పిలిచే అంధ మాతామహునికి ఆబిడ్డ బడినుంచివస్తూ లారీక్రింద పడి పోయిందని గుండెలుపగిలే వార్తా! మేం తలపెట్టేది ఒకటే నీవు తలపెట్టేది ఇంకొకటేనా! ప్రభో! కారణం ఏమిటి? మాఅభిలాషలకు వ్యతిరేకంగా పరిష్కరిస్తూ వుంటావు! మాకు లేశమాత్రమైనా యోగ్యత లేనేలేదా ప్రపంచంలోని ఇతర స్వాతంత్ర్యదేవీకుమారులతో పాటు తదీయ ఉత్సంగాసీనసౌఖ్యాన్ని అనుభవించే టందుకు" అని ఏమేమో తలపోసుకొంటూ నడిచిపోతు న్నాను, ఎస్ప్లనేడ్, సెంట్రల్ స్టేషన్లమీదుగా మౌంటురోడ్డుకు బోవాలని, హైకోర్టుకాణ్ణుంచి బయ లుదేరి. పైలాటి ఆలోచనలు రావడంచేత మనస్సంతా వ్యాకులంగా వుంది. స్వాతంత్ర్యలక్ష్మీప్రదారాధన నిమిత్తం అనేకకుమారీకుమారరత్నాలు స్వశరీరాలను తృణప్రాయంగా అర్పించుకొంటూఉన్న రోజు లవి ఈతడవ దేవి తప్పకుండా ప్రత్యక్షమౌతుందనే గట్టి నమ్మకంతో. కాని ఆత్మాహుతులతో ఇంకా తృప్తి కలుగలేదుకాబోలు, దేవి కనుగ్రహం కలగడం లేదు భారతీయులమీద. మీదుమిక్కిలి ప్రతిపక్షులకోర్కెలే నెరవేరుతున్నాయి ఈ సంగతి తలపునకు రావడం చేతనే మీదితర్కాలన్నీ బయలుదేరాయి తానొకటి తలిస్తే భగవంతు డింకొకటి తలుస్తాడనీ, జడిసేవాళ్లనే జడిపించడం, ఏడిచేవాళ్లనే ఏడ్పించడం, తగిలినవేలికే తగలడం అనీనీ.

చూళై మిల్లులు రెండోకూత వినబడి—సంవత్సరం పొడుగూనా ముఖ్యమైన పండగరోజులూ, ఆదివారాలూ తప్ప తక్కిన దినాలలో ప్రొద్దున్నే ౫ గంటల కొకపర్యాయం. ౫-౧౫ గంటలకు రెండవపర్యాయం ఈ మిల్లునుంచి ఇంజనుకేకలు వినబడడం వాడుక. వాటిలో పనిపాటలు చేసే కార్మికులను పెందలాడే నిద్రనుండి లేవగొట్టి సకాలంలో పనిలో హాజరుపెట్టడానికయి నప్పటికి రెండుమూడుమైళ్ళవ్యాసపు వలయంలో చుట్టుప్రక్కల ఉండే సమస్తమైనవారికిగూడా ఒకగడియారంలాగు ఉపయోగపడతాయి ఈ కేకలు— ౧౫ నిమిషాలు కడచిపోయివుండవచ్చు. ఆకాశం నిర్మలంగా వుంటే ఈపాటికి తూర్పుదిక్కంతా విభూతి పూసుకొన్న కాలపురుషుడిమొగంలాగ తెల్లటి వెలుగుచే నిండి పొయ్యేదే కాని వర్షం కురియడానికి సిద్ధంగా వున్న నల్లటిమబ్బులు దట్టంగా కమ్ముకొనిఉండడంచేత కను చీకటి మరింత గాఢమై ప్రాగ్భారాలవంటి పట్టణం లోని అట్టాలికల గోపురాలు విస్పష్టంగాగాక మసక మసకగా దర్శనమిస్తున్నాయి. ప్రతిరోజూ సాయం కాలాలందు తండోపతండాల జనులతో క్రిక్కిరిసి తిన్నగా నడవడానికిగూడా కష్టమనిపించే వీథులూ బావురుమంటూ పెద్దమైదానాల్లాగు కనుపడుతున్నాయి. భూతసంచారం మెల్లమెల్లగా ఆరంభమౌతూఉంది. కార్పొరేషనుదీపాలు చుక్కలమార్గాన్ని పట్టాయి. దూరదూరాన్ని ఎక్కడో కాఫీహోటళ్లముందు, ట్రాం కార్లల్లో, పెట్రోలియం డిపోలముందూ దప్ప ఎక్కడా దీపాలే లేవు. ఆఫీసువేళా, పనితొక్కిడివేళా కాకపోవడంచేత ట్రాంకార్లు మోటార్ మెన్ల ఇచ్ఛానుసారం నడుస్తూఉన్నాయి కొన్ని తకుకుతూతారుతూ పెండ్లినడకలతో, మరి కొన్ని ధనుర్ముక్తాలైన బాణాల్లాగ అపరిమిత వేగం తోనూ. లారీ బస్సుభూతాల ధణధణ లింకా చెలరేగ లేదు. కాని పరుసులో ఇవీ ట్రాంకార్లనే అనుకరి స్తున్నాయి. ఊరిబయట మైదానాల్లో, రోడ్లప్రక్కనా, దుకాణాలముందూ అస్తవ్యస్తంగా పడి నిద్రిస్తూ

వున్న మొదటినంబరుబిడ్డ లింకా తల్లిని వదల్లేక అంటి పట్టుకొనే ఉన్నారు. పచ్చయ్యప్పకాలేజికి ఎదురుగుండా మాత్రం కొంచెం సందడిగావుంది కూరగాయలకోసం కొత్వాలుచావిడికి వచ్చిపొయ్యేవాళ్లమూలంగా. తెల్ల వారకముందే వచ్చి కమ్మని నిద్రాసౌఖ్యాలకు అంతరాయాలు కల్పించే పాలవాళ్ల అరుపులూ, అవ్యక్తాక్షర ఉచ్చారణలతో కీచుమని అరచే పెరుగువాళ్ల కేకలూ దూరాన్నుంచి వినవస్తున్నాయి. గాలి బొత్తిగా బిగించినట్లుంది. గొప్పవర్షం వస్తుందా అనిపించింది. చిత్తక్షోభాన్ని గలిగించే తలపులు మనస్సులోకి వస్తూనేఉన్నాయి. నడిచిపోతూనే వున్నారు. రెండోమూడో నంబర్ల శాఖారంగాల మధ్యవున్న వేద పుస్తకాలయపు దక్షిణపుగేటు దాటి కొంచెంముందుకు వెళ్లానుకాని రెండోశాఖారంగాని కీవలే ఉన్నాను. కష్టంహౌసుకు పోవలసిన మైలాపూరు బోగీట్రాంకారొకటి ప్రచండధ్వనులతో మహావేగంగా ఎదురుగుండా వస్తూ ఉంది. దీన్నిమించిన ఘూంధాములతో వెనకనుంచి వస్తూ ఉంది ట్రిప్లికేనుకు పోవలసిన బోగీ ఎస్ప్లనేడువేపునుంచి. అయిదోనంబరు శాఖారంగం మీదుగా సెంట్రల్ వేపునకు దూకుతూవస్తుంది కార్పొరేషన్‌వారి వట్టిలారీ గణగణలాడుతూ అతివేగంగా. ఒకమాదిరి నిష్పందగా ఉన్న ఆసమయంలో వీటి వురవళ్లూ పరవుళ్లూ చూడడంతోటే నా ఆలోచనా పరంపరలకేకాదు పాదచలనానికిగూడా స్తబ్ధత్వం గలిగింది. రిచ్చపడి ఏదో తమాషాచూసేవాడిలాగు అక్కడే ఆగిపోయి వీటినిచూడడం మొదలెట్టాను. ఎస్ప్లనేడు నుంచి వచ్చే బోగీప్రక్కనే ఒకబస్సూ తీవ్రంగానే వస్తూంది, ట్రాము‌ను వెనుకపడవెయ్యా లనుకొన్నట్లు. దానికి కొంచెం అవతలగా ప్రక్కప్రక్కనే కూలీలులాగే బండి వొకటి ముందుకాడిని బట్టికొని ఇద్దరు మనుష్యులు లాగుతూవుంటే వెనకనుంచి మరోమనిషి నెట్టడంవల్ల దానికి దగిన తీవ్రంతో అదీ వస్తూంది సెంట్రల్ వేపూ. నాలుగూ అయిదూ శాఖారంగాల మధ్యకు వచ్చింది ఆబండి. హఠాత్తుగా సముద్రంవేపు ఆకాశంఅంతా తళతళా మెరిసి అనుక్షణంలో ఫెళఫెళారావంతో పిడుగుపడి నేలను గజగజలాడించింది. మెరుపుల కాంతికి కళ్లు రెండూ చప్పున మూతపడ్డాయి వాటంతట అవే. వెంటనే తెరిచేసరికి కళ్లు మూతపడిన క్షణంలో నాముందుగానే దూకిందికాబోలు ప్రధానకృతాంతకేళీరంగాన్నుంచి మనోవేగంతో మోటర్‌సైకి లొకటి చూస్తూచూస్తుండగానే ఇటునుంచీ అటునుంచీ వచ్చే ట్రాంకార్లనూ, బస్సులనూ తప్పించుకొని పరుగెత్తడంలో మైలాపూరు కారును రాసుకొంటూపోయి కూలిబండివెనుకనుంచి నెడుతూవున్న మనుష్యుని ధక్కాతో గూలదోసి ముందుకు బోయిందో లేదో దానివెనుకనే దాంతో సమానవేగంతోనే వస్తూవున్న ట్యాక్సీ ఆక్రిందపడ్డ నిర్భాగ్యునిమీదుగా పరుగెత్తింది. ఎవరికీ బ్రేకులు వేసుకోడానికి అవకాశమే దొరికింది గాదు. మెరుపు మెరిసినంతలో అన్నీ అయిపోయినాయి. గొల్లుమంది ట్రాముల్లో బస్సుల్లోవున్న కొద్దిపాటి జనం. సైకిలూ మోటరూ ఎదుట ఉన్న చెట్టును గొట్టుకొనవలసిందే. వెంట్రుకమాత్రపు ఎడంలో తప్పించుకొని వుంటాయి. కష్టంమీద వాటిని మళ్లించుకొని దొరలూ, అటూ ఇటూ కొంతదూరం పోయినతర్వాత ట్రాములను ఆపుకొని కండక్టర్లూ, బస్సుల్లోని జనం అంతా ఆశరీరాన్ని సమీపించారు. క్షణమాత్రంలో చుట్టూ గుంపు పోగయింది. నేనూ పరుగెత్తా అక్కడికే మహోగాభరాగా. దగ్గిరకి పోయి చూతునుగదా వొళ్లు కంపించడం మొదలెట్టింది. ఏ నిర్భాగ్యుడో ఏమో అనుకొన్నా. రాములు 'అయ్యో వెంకయ్యా, అయ్యో వెంకయ్యా' అని నెత్తిగొట్టుకొంటున్నాడు స్పృహతప్పి నేలమీద పడి కొట్టుకొంటూవున్న ఆ దేహాన్ని చేరి. అనుక్షణంలో నిన్నసాయంకాలం జరిగిన వెంకయ్యారాముల మాటలు జ్ఞాపకానికి వచ్చాయి. ఇంకేముంది వెంకమ్మ సౌభాగ్యదేవత అస్తమించింది. రేపో ఎల్లుండో దేశానికి పోవాలనుకొంటూవుంటే ఇంతలో ఈఘోరమా! మనస్సంతా వికావికలైపోయింది.

* * *

మర్నాడుజరిగిన ఆక్సిడెంటల్ డెత్ వర్డిక్టులో తెలిసింది—దొరలు గిండీనుంచి వస్తూంటే మధ్య ఈ దుర్ఘటన జరిగిందనీ, వారు చాలాచాలా చింతించారనీ.